

různé

K JEDNÁNÍ O SNÍŽENÍ STAVŮ VOJSK VE STŘEDNÍ EVROPĚ

Rok 1973 bude podle všech předpokladů rokem plného rozvinutí mírové ofenzívy socialistických států v čele se Sovětským svazem, vycházející z usnesení XXIV. sjezdu KSSS a sjezdů komunistických stran dalších socialistických států a formulované ve známých šesti bodech generálního tajemníka ÚV KSSS soudruha Brežněva.

Očekává se rozsáhlé rozvinutí mezinárodních jednání v různých úrovních a místech s mnohostrannou tematikou, účelově spojených společnou myšlenkou zachování míru v Evropě.

V první řadě to budou pokračující přípravné rozhovory o evropské bezpečnosti za účasti delegací 34 evropských států, Spojených států amerických a Kanady, jejichž výsledkem má být vytvoření procedurálních i věcných předpokladů pro konání konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

V Ženevě budou dále pokračovat rozhovory zvané SALT-II¹⁾ mezi představiteli SSSR a USA o otázkách omezení strategických zbraní.

Na mezinárodním fóru bude pokračovat úsilí o prosazení myšlenky svolání celosvětové konference o odzbrojení. Tato myšlenka našla silnou odezvu i na posledním zasedání Valného shromáždění OSN v r. 1972.

Neustane ani činnost Výboru pro odzbrojení v Ženevě, který se v průběhu svého jarního zasedání v r. 1973 bude s největší pravděpodobností zabývat otázkami smluvního zákazu vývoje, výroby a skladování chemických zbraní a jeho kontroly.

Pro vojenskou veřejnost bude však jistě nejzajímavější připravované jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě, o kterém jsou dosud určité nejasnosti a iluze ve veřejnosti vůbec s příslušným vlivem i na názory vojáků. Proto je na místě zaujmout k této otázce stanovisko, které by osvětlilo místo a úlohu tohoto jednání v celkovém kontextu mírové politiky SSSR a vyloučilo nesprávné chápání možného průběhu a důsledků uvedené akce.

¹⁾ „Strategic Arms Limitation Talks“ — rozhovory o omezení strategických zbraní

Především je třeba uvést, že toto jednání se předpokládá vést samostatně, odděleně od problematiky evropské bezpečnosti, i když je na druhé straně zřejmé, že nelze vyloučit vzájemný vliv obou jednání.

Právě zde je rozdíl v pojetí socialistických států na jedné a států NATO na druhé straně. Představitelé řady států NATO vyjádřili oficiálně i polooficiálně názor, že pokrok v otázce snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě vytvoří předpoklady pro komplexní řešení problematiky evropské bezpečnosti a spolupráce. Naproti tomu socialistické státy jsou v zásadě toho názoru, že vyřešení politickoprávních otázek evropské bezpečnosti teprve umožní řešení vojenské problematiky. Přitom hlavní otázkou je uznání status quo v Evropě a smluvní vyřešení zásad nepoužití síly a hrozby silou při řešení všech sporných problémů na našem kontinentu.

Je bez diskuse, že zásadní přístup socialistických států je reálnější a věcně správnější.

Představitelé států NATO však již po léta projevují zájem o řešení problematiky snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě, případně Evropě jako celku. Tento požadavek se soustavně opakuje v komunikaci z pravidelných pololetních zasedání Rady NATO v posledních 3—4 letech. O důležitosti, které uvedeným otázkám přikládají, svědčí i zřízení stálého sekretariátu pro problematiku snížení stavů vojsk v Bruselu v čele s bývalým generálním tajemníkem NATO Manliem Brostem.

Zde se přímo vnučuje otázka, co je příčinou tohoto tlaku na zahájení jednání o vojenské problematice. V podstatě je to vzestup vojenské síly socialistického tábora a z toho vyplývající změny v poměru sil v jeho prospěch, a to jak v jednotlivých oblastech, jako je tomu např. v oblasti strategických raketových jaderných zbraní, tak i na jednotlivých válčících a světových mořích.

O platnosti tohoto motivu svědčí i neustále se opakující požadavek, aby výsledkem případného jednání bylo tzv. vzájemné a vyvážené snížení stavů ozbrojených sil. Na toto téma byla napsána a publikována celá řada studií západních vojenských odborníků a velmi intenzivně se jím zabývá výše uvedený stálý sekretariát.

Otázka vyváženosti je zde prioritní. Podle západních pramenů znamená v podstatě požadavek většího snížení na straně států Varšavské smlouvy a je zdůvodňována tím, že

— čára dotyku obou vojenských seskupení je pro NATO geograficky nevýhodná;

— hlavní koaliční partner NATO; tj. Spojené státy americké, je ve vzdálenosti více než 5 000 km od čáry dotyku, zatímco Sovětský svaz jako hlavní síla Varšavské smlouvy je od zmíněné čáry vzdálen pouze 600—800 km;

— další ozbrojené síly USA kromě těch, které již v Evropě jsou, by při zásahu do evropského prostoru byly odkázány na námořní a leteckou přepravu s příslušnými nevýhodami, zatímco SSSR má možnost rozsáhlého a rychlého přesunu sil do prostoru možného střetnutí po zemi;

— socialistické státy stupňují výstavbu ozbrojených sil s důrazem na údernou sílu tj. tankové svazy a svazky a operační raketové jaderné zbraně a že v této oblasti dosáhly značné převahy.

Zde je třeba otevřeně říci, že argumentace z pozice geografické výhodnosti nebo nevýhodnosti je značně naivní proto, že uvedená konstelace je výsledkem 2. světové války a bylo by směšné domnívat se, že by socialistické státy tento stav korigovaly.

Argument převahy ozbrojených sil socialistických států vznikl teprve v posledních dvou letech a je spíše prostředkem nátlaku na vlády ostatních států, aby byly šetřejší v poskytování finančních prostředků na výstavbu ozbrojených sil, což také velmi horlivě dělají. Příkladem, který hovoří za všechny, může být „obraný“ rozpočet Německé spolkové republiky, který dotoval obranu v r. 1971 částkou 25,7 miliard marek, v r. 1972 částkou 28,1 miliard marek a předpokládá

— v r. 1973 růst na 29,2 miliard marek
— v r. 1974 růst na 30,1 miliard marek
— v r. 1975 růst na 31,1 miliard marek²⁾ včetně finančního příspěvku, poskytovaného na vydržování amerických vojsk, rozmístěných na území NSR.

Tendence posilování válečného potenciálu je výrazná i u ostatních partnerů NATO, zejména USA a Velké Británie.

Přitom je třeba připomenout, že pokřik o vojenské převaze států Varšavské smlouvy dosti značně kontrastuje s tvrzením některých západních vojenských odborníků o tom, že 30 divizí NATO v Evropě plně postačí k obraně koalice před údajnou hrozbou z východu.

Z toho vyplývá, že zdůrazňování otázky tzv. vzájemného a vyváženého snížení stavů ozbrojených sil a výzbroje³⁾ ve

²⁾ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 9. 12. 1971, str. 7

³⁾ v anglickém názvosloví MBFR („Mutual Balanced Forces Reduction“)

střední Evropě sleduje kromě zlepšení vzájemného poměru ozbrojených sil v tomto prostoru ve prospěch Západu snahu odálit a zkomplikovat jednání o politicko-právních problémech evropské bezpečnosti.

Zde je ještě nutno uvést, že vládám socialistických států nebyl dosud předložen žádný oficiální návrh vlád nebo koaličních orgánů NATO na věčné řešení uvedených problematiky, které by mohlo být východiskem pro případná jednání. Neexistuje dosud ani žádný stanovený pořad jednání.

Jaký je tedy vztah socialistických států k těmto jednáním?

Kromě zásadního hlediska, spočívajícího v tom, že za prvořadé pokládají řešení politické, jsou socialistické státy ochotny zúčastnit se v mezinárodní oblasti jakékoliv legální akce, směřující ke zmírnění mezinárodního napětí a napomáhající k řešení aktuálních problémů koexistence států s rozdílným společenským zřízením. To platí i o jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje, která jsou z obecně politického hlediska možná jen v důsledku vytvořeného ovzduší.

I když nelze očekávat od jednání o snížení stavů ozbrojených sil a výzbroje v krátké době žádné konkrétní výsledky, stává se toto jednání pro socialistické státy fórem, na němž mohou ovlivňovat veřejné mínění v Evropě a dokumentovat důslednost své mírové politiky.

Proto také SSSR vyjádřil svůj zásadní souhlas s účastí na uvedeném jednání a to

— v závěrečném XXIV. sjezdu KSSS;

— v projevu generálního tajemníka ÚV KSSS soudruha Brežněva v Tbilisi v květnu 1971;

— v projevu předsedy Rady ministrů SSSR soudruha Kosygina, proneseném u příležitosti návštěvy italského ministerského předsedy Andreottiho v Římu 1972;

— v komuniké podepsaném na závěr jednání presidenta USA Nixona v Moskvě v květnu 1972.

Společný názor socialistických států byl pak vyjádřen v Pražské deklaraci Politického poradního výboru států Varšavské smlouvy z ledna 1972. V ní je vyjádřen zásadní souhlas s účastí na jednání, ovšem bez stanovení jejich obsahu a rozsahu a bez předběžných podmínek. Uvedené otázky mají být stanoveny teprve v průběhu vlastního jednání.

Z toho tedy vyplývá, že socialistické státy včetně ČSSR se zúčastní jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě, které má být zahájeno přípravými rozhovory 31. ledna 1973.

Zásadní přístup k tomuto jednání je možné opřít o znění komuniké, podepsaného na závěr sovětsko-amerického jednání v Moskvě 29. května 1972, v němž je uvedeno:

„Obě strany soudí, že by k zajištění stability a bezpečnosti v Evropě přispělo vzájemné snížení početních stavů ozbrojených sil a výzbroje především ve střední Evropě. Žádná dohoda o této otázce nesmí být na újmu bezpečnosti kterékoli strany...“

Poslední věta jasně vyjadřuje hlavní linii socialistických států. Kromě toho z komuniké vyplývá, že sám Nixon musel v podstatě opustit hledisko „vyváženosti“, které je pro socialistické státy v zásadě nepřijatelné a představovalo by vlastně předběžnou podmínku.

Jaký je tedy předpoklad průběhu a možného obsahu jednání?

Na tuto otázku je nutné odpovědět především tím, že lze očekávat určitý paralelismus s jednáním o evropské bezpečnosti a spolupráci.

Podobně, jako je tomu u těchto jednání, lze očekávat, že rozhovory o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě budou mít tyto základní fáze:

Předně to budou průzkumná jednání na úrovni delegací, vedených mimořádnými a zplnomocněnými velvyslanci. Jejich cílem bude vymezit procedurální otázky, jako je úroveň dalších jednání, způsob přijímání rozhodnutí, počet účastníků, náplň jednání, problém vytváření odborných skupin a podkomisí jakož i předběžný časový plán.

V dalším mohou být jednání přesunuta na vyšší úroveň (na příklad ministrů zahraničních věcí), kde by na základě předložených doporučení mohlo dojít ke schválení agendy a dalšího vývoje jednání.

Konečně ve třetí fázi by mohlo dojít ke konferenci o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě, na níž by teprve došlo k věcnému projednávání uvedené problematiky. Časově by se měla tato konference konat později než konference o evropské bezpečnosti a spolupráci, výhledově na podzim 1973.

To však neznamená, že tento časový plán bude dodržen. Lze spíše očekávat, že jednání mohou být značně složitá a svižná a nelze vyloučit ani značné komplikace, přehnané požadavky a obstrukce ze strany států NATO.

Rovněž nelze očekávat, že tato konference by v krátké době vyřešila projednávané problémy. Spíše je možné, že na tomto fóru budou zahájena jednání, jež mohou trvat i více let.

V současné době je situace taková, že kromě faktu konání průzkumných rozhovorů a místa jednání jsou k dispozici jen názory a předpoklady.

Jednou z otázek je počet účastníků těchto jednání. Logické by bylo, kdyby se jich zúčastnily pouze delegace států, které mají své ozbrojené síly na území střední Evropy.

Francie účast na jednání v podstatě odmítá s poukazem, že doba není pro tyto rozhovory zralá a že jednání by posílilo blokovou strukturu Evropy.

Uvedený počet účastníků se jeví jako minimální. Je nutné totiž očekávat, že NATO bude mít zájem na účasti ostatních členů bloku (mimo Portugalska a Islandu) aspoň v úloze pozorovatelů. Oficiálně to podle některých pramenů mohou zdůvodnit tím, že případné snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě by mohlo mít za následek posílení křidel sestavy ozbrojených sil států Varšavské smlouvy na severu i na jihu.

Neutrální státy střední Evropy zatím neprojeví zájem o účast na jednání, i když jsou známy některé názory o této problematice v Rakousku i Jugoslávii.

Ačkoli každý stát bude na případném jednání vystupovat jako samostatný subjekt, je jasné, že zásadní otázky budou na obou stranách koordinovány, takže půjde v podstatě o střetnutí dvou koalic za jednacím stolem.

Nejzajímavější otázkou tedy zůstává, o čem se bude jednat po obsahové stránce. Zde je nutné otevřeně říci, že od delegací socialistických států nelze očekávat iniciativní návrhy na nějaký konkrétní plán na snížení stavů vojsk a výzbroje.

Svůj eminentní zájem o toto jednání projevovaly právě státy NATO. Je tedy logické očekávat konkrétní návrhy především od nich. Teprve pak by mohly socialistické státy uvážít, zda by uvedené návrhy mohly považovat za základnu pro další jednání.

Kromě toho je třeba připomenout, že to byly státy Varšavské smlouvy, které v letech 1956–1964 snížily stavy svých ozbrojených sil v souhrnu o několik set tisíc mužů, z toho jen ČSSR jednorázově o 30 000. Nyní jsou tedy na řadě právě státy NATO, které od té doby neustále zvyšovaly počty svých ozbrojených sil a soustavně zdokonalovaly jejich techniku a výzbroj.

Nelze ovšem vyloučit snahy států NATO o projednávání tzv. kolaterálních opatření, neboli opatření k posílení důvěry mezi státy.⁴⁾ Budou tím patrně sledovat nut-

nost překlenout případný nedostatek reálných nebo přijatelných návrhů na skutečná opatření v dané oblasti.

Protože lze předpokládat značnou frekventovanost tohoto termínu, je třeba aspoň v hlavních rysech vyjádřit jeho obsah.

Kolaterální opatření mohou zahrnovat: — oznamování velkých manévřů a cvičení buď sdělovacími prostředky, nebo diplomatickou cestou;

— stanovení určité čáry nebo vzdálenosti od čáry dotyku obou seskupení, kde by se nekonalý manévř nebo velká cvičení vojsk v rozsahu od divize výše;

— neumisťování nových jednotek nebo zbraňových systémů do určité vzdálenosti od čáry dotyku;

— zákaz letů letectva jednotlivých států v určitém pásmu, vytyčeném podél čáry dotyku mimo vymezené koridory;

— vytvoření smíšených komisí k vyšetřování případných pohraničních incidentů, přeletů apod.;

— upuštění od jakékoli válečné propagandy nebo i náznaků na řešení mezinárodních problémů použitím ozbrojené síly v tisku a ostatních sdělovacích prostředcích;

— zákaz demonstrativních aktů, jako např. návštěv námořních sil v přístavech jiných států;

— omezení nebo upuštění od dodávek výzbroje a vojenské techniky státům, které nejsou členy příslušných koalic.

Z uvedených opatření lze podle současné situace považovat za reálné projednatelná ze strany socialistických států pouze upuštění od válečné propagandy, zákaz demonstrativních aktů, případně otázky sjednání procedur pro vyšetřování pohraničních incidentů všeho druhu. Za určitých okolností by mohlo přijít v úvahu i jednání o oznamování velkých vojenských akcí podle výběru a uvážení příslušného státu nebo koalice.

Tím ovšem neříkáme, že taková opatření budou zásadně přijata. Považujeme je jen za možnou bázi pro jednání podle okolností a situace, v níž budou rozhovory probíhat.

V celé problematice snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě je však třeba podtrhnout jednu zásadu, že totiž celé jednání bude se strany socialistických států probíhat v pevné vzájemné koordinaci. Je to naprosto zřejmé už proto, že vojenská oblast je ze všech oblastí společného zájmu nejintegrovanejší a je hlavním předpokladem zajištění úspěšného budování socialismu.

Závěrem je nutné uvést, že politický vývoj v Evropě v posledním desetiletí ne-

⁴⁾ V anglickém názvosloví „Confidence Building Measures“.

potvrdil názor propagovaný na sklonku padesátých a v šedesátých letech, že kontrola nebo snížení stavů vojsk a výzbroje je nezbytným předpokladem snížení napětí.

Naopak zmírnění napětí a určité sblížení v Evropě se uskutečnilo bez předchozích dohod o kontrole zbrojení v Evropě.

Jestliže se dnes vážně uvažuje o jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje, je

tomu tak proto, že zlepšené politické ovzduší tyto snahy povzbuzuje. Jasně se tedy projevila priorita politiky před odbornými problémy.

Na druhé straně je však zřejmé, že diplomatická jednání, která budou v r. 1973 velmi bohatá, budou mít stále výrazné vojenské aspekty ať již v oblasti jednání o odzbrojení, o snížení stavů vojsk, nebo i o evropské bezpečnosti.

Z hlediska ČSSR je třeba mít neustále na paměti, že ať probíhají jakákoli jednání, nemění se nic na její strategické poloze a příslušnosti k socialistické soustavě a pokud trvá třídní rozdělení světa je třeba neochvějně pokračovat ve zvyšování obranyschopnosti republiky, i když formy tohoto úsilí mohou být podle situace různé. Z této zásady je třeba vycházet i při sledování průběhu a výsledků jednání o snížení stavů vojsk a výzbroje ve střední Evropě.